

ואחין מן האב, כלומר: אותן מקצת ודאין שאין להם בין בני התערובות אלא אח מן האב, הרי אלו בלבד הן שמייבמין, היות שאם לא אשת אחיו היא, הרי אינה אלא זרה לו, ומותרת לו אחר שחלצה משאר הודאין.

אם היו מקצתן של הודאין⁽¹⁰⁾ כהנים האסורים בחלוצה, ומקצתן של הודאין שאינם כהנים.

הרי הכהנים חולצין ואסורין לייבם, כי היות ואי אפשר להם לייבם אלא אם חלצו הנשים משאר הודאין, הרי נמצאת כל אשה שהיא ספק חלוצה ספק יבמתו, וחלוצה אסורה לכהן.

ואלו שאינם כהנים הם אלו שמייבמין.

היו מקצתן של הודאין כהנים, ומקצתן של הודאין היו לבני התערובות גם אחין מן האב בלבד, ועל דרך שנתבאר לעיל שהיו להם בין בני התערובות אח גוסף מן האם בלבד, שכבר נתבאר שאף אלו אינם יכולים לייבם שמא היא אשת אחיהן מן האם —

אלו ואלו חולצין ולא מייבמין, כהנים אינם מייבמין שמא חלוצה היא, והשאר אינם מייבמין שמא היא אשת אח מן האם בלבד.

צט-א תנו רבנן:

א. יש מי שחולץ לאמו מספק.

ב. יש מי שחולץ לאחותו מספק.

ג. יש מי שחולץ לבתו מספק, ומפרש לכולהו ואזיל.

ומפרשת הברייתא את כל שלשת האפשרויות שנזכרו:

א. יש חולץ לאמו מספק, כיצד:

אמו [של החולץ] ושמה רחל, ואשה אחרת ששמה חנה, ולהן [שהיו להן] שני זכרים ודאין, יוסף לרחל וחצרון לחנה —

חזרו רחל וחנה וילדו שני זכרים אחרים במחבא ונתערבו שני זכרים אלו —

ובא בנה של זו, יוסף בנה של רחל — שהוא אחיו של אחד מן התערובות — ונשא את חנה אמו של זה [של חצרון] —

ובנה של זו חצרון בנה של חנה — שהוא אחיו של השני מן התערובות — נשא את רחל אמו של זה [של יוסף].

ומתו יוסף וחצרון בלא בנים, והוזקקו נשותיהם ליבום, כל אחת לאחד מבני התערובות שהרי אחיהם הוא.

הרי זה, אחד מן התערובות חולץ לשתיהן לרחל וחנה שמא אשת אחיו היא.

האם" היינו יוסף.

10. כתב רש"י: מקצתן של הודאין "ותערובותן" כהנים; ולכאורה אין נפקא מינה אם התערובות היו כהנים, ואפילו אם היו התערובות חללים [וכגון שנתגרשה אמם והחזירה אביהם הכהן

ראובן — יש לו בין בני התערובות את בנה של חנה מראובן שהוא אחיו מן האב, ויש לו — שהוא בן רחל — ביניהם גם את בנה של רחל מבעוז שהוא אחיו מן האם בלבד.

וזה הוא שאמרו: "מקצתן אחין מן האב", היינו עובד ושלשת האחרים, "ומקצתן אחין מן

וזה השני מן התערובות חולץ אף הוא לשתייהן מספק.

ונמצא כל אחד ואחד מן התערובות חולץ לאמו מספק, שהרי או רחל או חנה היא אמו.

ב. יש חולץ לאחותו מספק, כיצד: (1)

אמו [של החולץ] ושמה רחל — שנישאה לאיש אחר לאחר מות אביו יעקב — ואשה אחרת זרה שילדו שתי נקבות במחבא, ונמצאת אחת מן הנקבות אחותו של החולץ מן האם.

ועמדו שני אחים של החולץ, שילדם יעקב מאשתו לאה, שהם אחים מן האב לחולץ, ורחוקים לנקבה בתה של רחל [שהיא אחות אחיהם; וכל שכן לשניה] ונשאום לאותן נקבות.

ומתו אחיו של החולץ מן האב בלא בנים, ונפלו שתי הנשים ליבום לפני החולץ, אלא שאחת מהן היא אחותו מן האם ופטורה מיבום וחליצה, והשניה זקוקה לו.

הרי זה חולץ לשתייהן מספק שאינו יודע מי היא הזקוקה לו.

ונמצא חולץ גם לאחותו מן האם מספק.

ג. יש חולץ לבתו מספק, כיצד:

אשתו של אדם ושמו ראובן ואשה אחרת של אדם ושמו כלב שילדו שתי נקבות במחבא.

ובאו אחיהן של ראובן וכלב ונשאום, נמצאת האחת בתו של ראובן והאחת בתו של כלב, ואין ידוע מי הן.

ומתו האחים בלא בנים, ונפלו לפני ראובן וכלב ליבום האחת בתו של ראובן ופטורה מיבום וזקוקה מספק ליבום של כלב, והשניה בתו של כלב ופטורה מיבום וזקוקה מספק ליבום של ראובן, אלא שמעורבות הן.

נמצא זה ראובן חולץ גם לבתו מספק, וזה כלב חולץ גם לבתו מספק. (2)

תניא: היה רבי מאיר אומר:

איש ואשה, פעמים שמולידין חמש אומות, כלומר: חמשה מינין חלוקים זה מזה ביחס. (3)

כיצד:

ישראל שלקח עבד ושפחה מן השוק דהיינו מן הגוי שאין העבד והשפחה קנויים לו אלא למעשה ידיו בעלמא, ועדיין הם גויים

ונמצאו בניו חללים], אין יכולים הודאין הכהנים לייבם.

וביאר ב"ערוך לנר", שאם היו התערובות — שממשפחת הכהנים — חללים, הרי פשיטא שאין הכהנים יכולים לייבם ממה נפשך, כי אם אשת אחיהם הוא הרי היא אסורה ביבום משום אשת חלל, ואם אינה אשת אחיהם הרי חלוצה היא ואסורה להם.

1. דברי הגמרא מתבארים בפנים כגירסת רש"י,

וכפירושו שנקט לעיקר.

2. שנינו גבי מלך [סנהדרין יח א] שאינו חולץ, והטעם מכבאר ברש"י שם [יט ב] משום שחליצה גנאי הוא לו לבוא לבית דין ותהא רוקקת לפניו, ולפי זה אף האב אינו חולץ, והטעם שמבואר כאן שהאב חולץ הוא משום שאב שמחל על כבודו כבודו מחול, ערוך לנר, וראה עוד שם.

3. מאירי.

גמורים, (4) ולהן שני בנים גויים, ונתגייר

אחד מהן —

נמצא שיש לאותן איש ואשה: בן אחד שהוא גר ובן אחד שהוא גוי, הרי שתי אומות.

הטבילין לאיש ואשה שלקח מן הגוי לשם עבדות של ישראל, ונעשו עבד כנעני ושפחה כנענית שגופן קנוי ושם "עבד" להן, ונזקקו זה לזה וילדו עבד. (5)

הרי כאן שלש אומות מאותן איש ואשה: א. גר, ב. וגוי ג. ועבד.

חזר ישראל שקנאם ושחרר את השפחה והרי היא ישראלית, ובא עליה העבד וילדה ולד ממזר [וכדמפרש ואזיל, שגוי ועבד הבא על בת ישראל הולד ממזר].

הרי כאן ארבע אומות לאותן איש ואשה: א.

גר, ב. וגוי, ד. ועבד, ה. וממזר.

שחרר שניהם כלומר: חזר ושחרר גם את העבד והשיאן זה לזה, וילדו ישראל כשר. הרי כאן חמש אומות לאותן איש ואשה: א. גר, ב. וגוי, ג. ועבד, ד. וממזר, ה. וישראל.

מאי קא משמע לן?

גוי ועבד הבא על בת ישראל הולד הוא ממזר, ודלא כמאן דאמר: הולד הוא כשר.

תנו רבנן [סיפא של הברייתא הקודמת היא]:

יש מוכר את אביו כדי להגבות לאמו את כתובתה.

כיצד:

ישראל שלקח עבד ושפחה מן השוק דהיינו מישראל שהטבילין לשם עבדות, (6) ולהם היה בן בשעה שלקח את אביו ואמו. (7)

העבד הגוי הרי הבן עבד, ולא אמרו "הטבילין" — דמשמע לשניהם — אלא בשביל המשך הברייתא, וראה בקרן אורה בזה.

6. כן פירש המאירי, וכוונתו משום דבהך סיפא דברייתא לא נאמר שהטבילין לשם עבדות, ועל כרחך שכבר היו טבולים לעבדות קודם שקנאם. ובפשוטו מרש"י מוכח לא כן, שהרי כתב שאת הבן לא לקח, ופשטות כוונתו מבוארת באחרונים, שהוא משום שאם לקח גם את הבן הרי הוא עבד, ואין יכול להקנות לו את נכסיו כיון ד"מה שקנה עבד קנה רבו", ראה בהערה הבאה; ואם תמצי לומר שכבר היו עבד ושפחה קודם שנולד הבן, אם כן מה הועיל רש"י במה שאמר שלא קנה את הבן והרי סוף סוף עבד הוא למוכר, ובהכרח שרש"י מפרש דלא כהמאירי.

7. כתב רש"י: ולהם בן, ולא קנה את הבן; ופשטות כוונתו היא, משום שאם קנה את הבן

4. נתבאר על פי רש"י ד"ה אחד עובד כוכבים, שכתב: דבנים שילדה בעודה תחת ידי העובד כוכבים המוכרה אינן עבדים, ומבואר שמפרש את לשון הברייתא שקנה את מי שהיו עבד ושפחה אצל גוי, ואף שזה אינו מוסיף ואינו גורע בדין הברייתא, וגם אין מכירת הגוי מכירה, כי מאחר שאין הם קנויים לו אלא למעשה ידיהם אין הוא יכול למוכרם לישראל להיות לישראל בהם קנין הגוף.

והמאירי כתב: "ישראל שלקח עבד ושפחה מן השוק, ר"ל מן הגוי, ונמצא שלא הוטבלו לשם עבדות והרי הם גוי וגויה, ואינו קורא אותם "עבד ושפחה" אלא מפני שהוא לוקחם להטבילם לשם כך"; ולדבריו אין צריך לומר שקנאם מן הגוי אלא שקנה אותם מעצמם להיות עבד ושפחה, אלא שמהמאירי גופיה משמע שהוא מפרש כרש"י.

5. אפילו הטביל את השפחה בלבד ובא עליה

ושחרר הלוקח את השפחה ונשאה ונתחייב לה כתובה כשאר ישראלית.

ועמד אותו לוקח וכתב את כל נכסיו לבנה, ובכלל נכסיו נמצא העבד שהוא אביו של מקבל המתנה.

נמצא זה הכן מוכר את אביו כדי להגבות לאמו את כתובתה, שהרי כל נכסי הלוקח נשתעבדו לכתובתה של אשתו, וכשנתן אותם לבן העבד, הרי האשה גובה את כתובתה מנכסים אלו, ובכללם גובה היא את העבד שהוא אביו של מקבל המתנה.

מאי קא משמע לן?

ומפרשינן: כולה הך ברייתא רבי מאיר היא

וכשם שהרישא רבי מאיר אמרה, ועבדא כמטלטלי דמי, ומטלטלי משתעבדי לכתובה.

כלומר: רבי מאיר היא, הסובר מטלטלין משתעבדים לכתובה, (8) ולפיכך משתעבד העבד שאין דינו אלא כמטלטלין.

ואיבעית אימא: רבנן היא, הסוברים: מטלטלין לא משתעבדים לכתובה ואין גובים מהן כלל, והא קא משמע לן דעבדא כמקרקעי דמי, ולכן גובים מהעבד.

מתניתין:

האשה שנתערב ולדה בולד בלתה שילדה אותו לבנה, והגדילו התערובות, ונשאו

מטלטלין לכתובה בין מן היתומים ובין מן הלקוחות [שלא כבשאר חובות שאין בעל חוב גובה מטלטלים אלא מהבעל חוב עצמו], ולפיכך גובה האשה את העבד שניתן במתנה לבן השפחה, ראה דברי תוספות חד מקמאי.

ואולם הריטב"א והמאירי כתבו שאינו גובה מן הלקוחות, וכתבו לפרש דמיירי במתנת שכיב מרע שהיא כירושה וגובה לדעת רבי מאיר אפילו מן היתומים, ולא כדעת רבינו תם שאינו גובה מן היתומים אפילו לרבי מאיר, וראה גם בתוספות בדברי ר"י ובהגהת הרש"ש בדבריהם.

עוד פירשו הריטב"א והמאירי, דמיירי הכא כשנתן כל נכסיו לבן על מנת שיהא קיים בהם שעבוד כתובת אמו שלא תפסיד כלום בכתובתה מפני מתנה זו; ומה שהגמרא מפרשת דברייתא זו אינה אלא כרבי מאיר, היינו משום דלדעת חכמים אין גובין מטלטלין לכתובה אפילו מן הבעל עצמו, ונמצא שאין מפסידה כלום מפני מתנה זו.

הרי אף הוא עבד ואינו זוכה במתנתו דמה שקנה עבד קנה רבו, והקשה על זה "ערוך לנר", שהרי הכותב כל נכסיו לעבדו יצא בן חורין, כמבואר בגיטין ח; וכיוון בזה לרברי המאירי שכתב דהבן היה עבד, וכתב, שהבן קנה עצמו בן חורין על ידי שכתב לו את כל הנכסים, וכן תמה בהגהות היעב"ץ על רש"י.

ובערוך לנר כתב לפרש מכח קושיא זו את דברי רש"י בדרך מחודשת, והיא: דכיון דקתני "מוכר את אביו" הרי משמע דיש לו חיים לאביו, ועבד הרי אין לו חיים, ולכן פירש רש"י דהבן לא נמכר, ואף שאביו הוא עבד ועבד אין לו חיים, מכל מקום כיון דהעבד עצמו אינו עבד, וקודם שנעשה אביו לעבד הרי היה חיים לאב עם בנו, כהאי גוונא לא פקע יחסו.

ומיהו כבר הביאו האחרונים דבתוספתא איתא שהבן נולד אחר שנעשו עבד ושפחה.

8. נחלקו הראשונים בביאור סוגייתנו:

יש מפרשים, כי לדעת רבי מאיר גובים

נשותיהם ליבום לפני התערובות, הרי התערובות חולצין להן מספק.

ולא מייבמין, שהרי יבמו של כל אחד מן התערובות הוא ספק אם יבום אשת אחיו המותר הוא – אם בן התערובת אף הוא בן הזקנה; וספק אם "יבום" אשת אחי אביו האסור הוא – אם בן התערובת הוא בן הכלה.

ואילו התערובות לבני הכלה: אחד חולץ ואחד מייבב.

אם מתו בני הכלה הודאין, הרי אחד מן התערובות חולץ תחילה, ושוב מיבם השני, שהרי אם הוא היבם מה טוב, ואף אם אינו היבם הרי מותרת היא לו לאחר שחלצה מבן התערובת השני.

כתב הרמב"ם בפירושו המשניות: אלו הדינים כולם [המבוארים בהמשך המשנה] מבוארים על שלשה שרשים:

אחד מהן: ספיקא דאיסורא לחומרא.

השני: המוציא מחבירו עליו הראיה.

נשים, ומתו בלי בנים, ונמצאת האחת זקוקה ליבום לבני הכלה, והאחת לבני הזקנה, ואין ידוע אי זו זקוקה למי.

הרי בני הכלה הודאין חולצין⁽⁹⁾ לשתיהן מספק.

ולא מייבמין אף אחת מהן,⁽¹⁰⁾ שהרי יבום של כל אחת מהנשים לגבי בני הכלה הוא⁽¹¹⁾ ספק יבום אשת אחיו המותר – אם אשתו של בן הכלה היא; ספק "יבום" אשת אחי אביו האסור – אם אשתו של בן הזקנה היא.

ואילו בני הזקנה או חולצין או מייבמין לאחר שבני הכלה יחלצו להן.⁽¹²⁾

שהרי יבמו של כל אחד מבני הזקנה הוא ספק יבום של אשת אחיו ומצוה היא, וספק "יבום" של אשת בן אחיו שמותר הוא⁽¹³⁾ כי היא אינה ערוה על הדוד שלה..

מתו הכשרים, היינו בני הכלה או בני הזקנה הודאין:

הרי התערובות לבני הזקנה: חולצין, כלומר: אם מתו בני הזקנה הודאין ונפלו

13. הביאו התוספות בשם הירושלמי להוכיח ממשנה זו, שמותר לאדם לישא את אשת בן אחיו, וביארו התוספות, שהחידוש הוא: אף על פי שיכול לבוא לידי ביטול מצות יבמין אם ימות ותפול לפני אחיו ותהיה אסורה לו משום כלתו.

ומבואר מדברי הירושלמי, כי אם היה אסור לישא את אשת בן אחיו משום ביטול מצות יבמין, היה אסור אף בנידון דידן ליבמה, ואף שעושה כן מצד ספק קיום מצות יבום.

וביאר בערוך לנו, דהיינו משום שאין כאן

9. אין שנים צריכים לחלוץ לאחת, ומה ששנה התנא לשון "חולצין" שהוא לשון רבים, הוא משום שאם ירצו חולץ האחד לזו והאחד לזו.

10. פירוש, אף לאחר שיחלצו להן בני הזקנה, שהרי קודם שחלצו להן, הן עדיין בספק יבמה לשוק.

11. לשון המשנה התבאר לפי הגירסא שלפנינו "הוא" דהיינו לשון זכר.

12. תוספות יום טוב בשם הרמב"ם.

ושניהם אינן נושאים נשים, בין נשים כשרות כלומר: ישראליות, בין פסולות כגון שפחות [המותרות לעבד],⁽²⁾ שהכשרות אסורות לכל אחד שמא עבד הוא, והפסולות אסורות לכל אחד שמא אינו עבד אלא ישראל גמור, וישראל אסור בשפחה.⁽³⁾

ואם הגדילו התערובות שהאחד עבד והשני כהן ואדונו של העבד ושחררו זה את זה, ונמצאו אחד כהן ואחד ישראל:

הרי אלו נושאים נשים ראויות לכהונה בלבד, שהרי כל אחד ספק כהן הוא.

ואינן מטמאין למתים, שהרי כל אחד ספק כהן הוא.

והשלישי: שלא נחייב לשום אדם בעונש מן העונשים מספק.

הכהנת [אשת כהן שמת והניחה מעוברת]⁽¹⁴⁾ שנתערב ולדה הכהן בולד שפחתה, ונמצא כל אחד מהם שהוא ספק עבד של כהן ספק כהן:

הרי אלו התערובות אוכלים בתרומה, כי בין אם כהן הוא, ובין אם עבדו של כהן הוא, הרי הוא אוכל בתרומה.

וחולקין חלק אחד בגורן, מפרש לה בגמרא.

ושניהם אינן מטמאין למתים, שהרי כל אחד ספק כהן הוא.⁽¹⁾

והרש"ש כתב בזה לחומר הקושיא, שעבד אינו לוקה בשום מקום משום דבמלקות כתיב: ונקלה אחיך לעיניך, ועבד לא מיקרי אח, והיות ואין לוקה העבד בשום מקום, אין זה חידוש כל כך, ראה שם בכל דבריו.

2. והוא הדין שהיה יכול רש"י לפרש ד"פסולות" היינו ממזרת, שהעבד מותר בממזרת, ערוך לנר.

3. נתבאר על פי פירוש רש"י. אבל המאירי פירש: ואין נושאים נשים לא כשרות לכהונה ולא פסולות, לא כשרות שמא זה הוא העבד ואסור בכשרה, ולא בפסולות שמא זהו הכהן ואסור בפסולה, וכן משמע שמפרש הרע"ב במשניות.

ורש"י מיאן בזה, אף על פי דבפשוטו הנדון הוא על פסולות לכהונה, משום דהלשון "בין כשרות בין פסולות" משמע שהכשרות מותרות לזה ואסורות לזה, והפסולות מותרות לזה ואסורות לזה, ואם תפרש "פסולות לכהונה" דהיינו ישראליות הפסולות לכהונה, הרי לא תמצא "מותרות לזה ואסורות לזה" שהן אסורות

ספק ביטול מצות יבום כיון דאפשר בחליצה, אבל כשנושא את מי שהיא ערוה על אחיו נמצא מבטל מצות יבום לגמרי, כי אף חליצה אין שייך בערוה.

14. כן משמע שמשנתנו עוסקת באופן שכבר מת אדון השפחה והולד שנולד הוא יורשו, ממה ששינוי: הגדילו התערובות ושחררו זה את זה, וכן ממה ששינוי "וחולקין חלק אחד בגורן" [ראה בגמרא ביאור פיסקא זון], ומשמע שכל אחד הוא ספק עבדו של שני.

1. היינו למתים שאינם קרובים, אבל לקרובים הרי הם מיטמאים ממה נפשך, שאם קרובים הם מה טוב, ואם אינם קרובים הרי הוא אינו כהן אלא עבד, ערוך לנר.

ועל אף שאסורים שניהם ליטמאות למתים, מכל מקום אינן לוקין מספק, וכמו שמבואר בסיפא.

ובתוספות תמהו: למה לא הזכיר זאת התנא ברישא כמו בסיפא, [וראה מה שכתבו בזה המהרש"א וקרני ראם]!?